

A hazai mezőgazdaság átfogó gazdasági és társadalmi vizsgálata

Kelemen Réka, Káposzta József, Lőrinc Balázs

Összefoglalás

Napjainkban mind globálisan, mind pedig lokálisan kifejezetten nagy figyelmet kap az agrárium, hiszen – többek között – az élelmiszer-előállítás legfőbb színtereként szolgál. Megfogalmazható továbbá, hogy az elmúlt évek, évtizedek során kifejezetten felértékelődött az országhatárokon belüli, a népesség számára megfelelő minőségű és mennyiségű élelmiszertermelés megvalósulása és a gazdálkodás valamennyi szegmensének népszerűsítése, ezzel szemben a generációváltás és a csökkenő mezőgazdasági foglalkoztatottság javításának fontossága is megkérdőjelezhetetlen. Mindezek által megfogalmazható, hogy a primer szektor folyamatos vizsgálata elengedhetetlen, hiszen annak számszerűsíthető változása nagy befolyásoló hatással bír az ország gazdasági helyzetére is. Enélkül képtelenség valóban alkalmazható fejlesztési stratégiát megalkotni akár helyi, térségi civil-szakmai közegben, akár szakpolitikai szinten. Mindehhez szorosan kapcsolódva számos kíváló kutatás jelent meg a mezőgazdasági, erdőgazdálkodási és halászati nemzetgazdasági ág jelentőségéről, mégis érdemesnek tartjuk egy releváns mutatórendszer alapján megvizsgálni a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat (TEAOR-08: A) nemzetgazdasági ágat átfogó magyarországi viszonylatban, mellyel célunk, hogy újabb társadalmi, gazdasági, infrastrukturális és térgazdasági összefüggéseket tárjunk fel, mindezt a területi versenyképesség vizsgálatának jegyében.

Kulcsszavak: Magyarország, agrárium, regionális különbségek, gazdaságfejlesztés

JEL: R10, R11

Comprehensive economic and social analysis of domestic agriculture

Abstract

Nowadays, both globally and locally, agriculture is receiving a lot of attention, as it is, among other things, the main arena for food production. In recent years and decades, there has been a marked increase in the importance of producing food of sufficient quality and quantity for the population within national borders and of promoting all segments of farming, while the importance of generational change and improving declining agricultural employment is also unquestionable. In conclusion, it is essential to keep the primary sector under constant review, as quantifiable changes in this sector have a major impact on the country's economic situation. Without it, it is impossible to formulate a truly applicable development strategy, whether at local, regional, civil society or policy level. In close connection with this, a number of excellent studies have been published on the importance of the agriculture, forestry and fisheries sectors, but we believe it is worthwhile to examine the agriculture, forestry and fisheries (TEAOR-08: A) sector in Hungary on the basis of a relevant set of indicators, with the aim of exploring new social, economic, infrastructural and spatial economic connections, all in the spirit of examining territorial competitiveness.

Keywords: Hungary, agriculture, regional differences, economic development

JEL: R10, R11

Bevezetés

Napjainkban mind globálisan, mind pedig lokálisan kifejezetten nagy figyelmet kap az agrárium, hiszen – többek között – az élelmiszer-előállítás legfőbb színtereként szolgál. Megfogalmazható továbbá, hogy az elmúlt évek, évtizedek során kifejezetten felértékelődött az országhatárokon belüli, a népesség számára megfelelő minőségű és mennyiségű élelmiszertermelés megvalósulása.

A gazdasági tevékenységek közül – hazai viszonylatban – nem a mezőgazdaság számít a legnagyobb volumenűnek, hiszen bruttó hozzáadott értékéből 2022-ben 3,8%-os volt a részesedése (1995-ben még 8,5%) az agráriumnak. Meglátásunk szerint Magyarországon kifejezetten szükséges a gazdálkodás valamennyi szegmensének népszerűsítése, hiszen az előzetes megfigyeléseink alapján jellemzően azon fiatalok tevékenykednek az agrárium bármely területén, akik családjá, rokonsága körében is gazdálkodás folyik. Habár így a meglévő családi gazdaságok többségének fennmaradása előre jelezhető, mégis csekély a ténylegesen újonnan gazdálkodásba fogó fiatalok száma, valamint jelentősnek mondható a szektort elhagyók aránya is. Ennek okait, összefüggéseit mindenképp érdemes megvizsgálni, hiszen a mezőgazdasági tevékenységek megannyi egyéb területhez is kapcsolódnak továbbá jelentősen szolgálhatják a különböző szintű téregységek fejlődését is.

Mezőgazdaság jelentősége az Európai Unióban

Az Európai Unió mezőgazdaságát vizsgálva szinten elengedhetetlen megemlíteni a Közös Agrárpolitikát (továbbiakban: KAP), mely már több, mint 6 évtizede egy folyamatosan fejlődő, aktuális problémákhoz és lehetőségekhez igazodó szupranacionális rendszerként van nyilvántartva, mely az európai integráció egyik legbonyolultabb és legösszetettebb területe (Nagy et. al. 2022). Az évtizedek során számos alkalommal reformálták meg a szakpolitikát az újonnan felmerülő igényekhez, kihívásokhoz és célokhoz kapcsolódóan: például 1992-ben a közvetlen támogatások, 2003-ban a KAP II. pillére a vidékfejlesztés, 2014-ben pedig a zöldítés bevezetése (Alons 2015, Rákóczi 2019, Halmai 2020). E szakpolitika kiemelt jelentőségét tovább bizonyítja, hogy az említett 2014-2020-as programozási időszakban az EU költségvetésének 27%-át képezte (Európai Bizottság 2017).

Korábbi EU ciklusok során Petrick és Zier (2012) elemezték, hogy a KAP közvetlen támogatásai (I. pillér), illetve a vidékfejlesztési és környezetvédelmi intézkedések (II. pillér) nem voltak számottevő hatással a foglalkoztatásra, amely lényegében a különböző szintű téregységek népességmegtartó képességének egyik legjelentősebb tényezője (Udovecz 2010, Petrick – Zier 2012).

A Közös Agrárpolitika intézkedései az EU tagállamaiban rengeteg gazdaságnak segítenek a kisebb-nagyobb volumenű fejlődésben, viszont meglátásunk szerint ez nagyban függ attól, hogy az adott nemzetállam milyen intenzitással hívja fel a gazdálkodók figyelmét a különböző pályázati lehetőségekre, illetve mennyire ad részletes tájékoztatást, segítségnyújtást.

Magyar mezőgazdaság versenyképességi jellemzői

A rendszerváltás óta (18%) körülbelül negyedére csökkent az agrárfoglalkoztatottak aránya napjainkig (4-5%) (Dorgai 2010, Ritter 2020). Habár a hivatalos statisztika szerint 4-5%-ról beszélhetünk napjainkban, az illegális mezőgazdasági foglalkoztatás továbbra is széles körben tetten érhető, így valószínűsíthető az agrárfoglalkoztatottak magasabb valós aránya is.

A hazai gazdálkodók számára a pandémia előtt, alatt és után egyaránt az egyik fő probléma a releváns, szükséges munkaerő hiánya volt, mely kiemelten a nagyobb gazdaságok működését

nehezítette meg a szezonális (akár külföldi) munkaerő foglalkoztatásában (Toreo 2020). Magyarországon az mkkv-k (mikro- kis- és középvállalkozások) 2020-ban a 2019-es évhez képest 3,7%-kal kevesebb főt foglalkoztattak, amely foglalkoztatási deficit közel 4,8%-a (több, mint 100 ezer fő) volt mezőgazdasági munkavállaló. Magától értetődő, hogy a tudomány által és a technikai fejlődésével a (szak)oktatásban is egyre újabb kihívások jelennek meg, például az egész életen át tartó tanulás, mely által a munkaerő könnyebben alkalmazkodhat a változó munkaerőpiaci elvárásokhoz és igényekhez (Magda et. al. 2008, Magda et. al. 2017).

A regionális egyenlőtlenségek csökkentésének kulcstényezője a versenyképesség és az innováció (Káposzta – Lőrinc 2023, Káposzta – Nagy 2022, Lőrinc et. al. 2022, Nemes Nagy 1990, Szendi 2018, Widotu 2019). Így a társadalmi, gazdasági, infrastrukturális és akár bármiféle innováció lényege, hogy különféle eszközök, modellek azonosíthatók és folyamatok vizsgálhatók, illetve adaptálhatók más, hasonló adottságokkal, problematikával és lehetőségekkel rendelkező téregységekre, melyek elősegíthetik a harmonikus, átfogó fejlődést. Ezáltal a versenyképesség is fokozódhat, mely az EU értelmezése szerint a kohézió egyik leghatékonyabb, a különböző téregységek foglalkoztatottságának javításának és a gazdasági növekedését, illetve a társadalmi jólétet elősegítő eszköze. Tehát maga a versenyképesség szorosan összefügg az innovációval szervezeti, adott téregységi, regionális, de akár nemzeti is globális szinten egyaránt, hiszen a versenyképesség növelésében kulcsszerepük van különféle kisebb-nagyobb újításoknak (Veresné et al. 2023). Ennek értelmében a kisebb közösségeknek is szüksége van az aktuális problémákhoz az időszerű megoldásokra, melyek az újonnan megjelenő társadalmi szükségleteket szándékoznak kielégíteni (Benedek et. al. 2016, Kocziszky et. al. 2015, Tésits et. al. 2021). Megítélésünk szerint mindezen kapcsolódások és folyamatok területi szinten az agrárágazatra is vetíthető újításával versenyképe-sebbé válik a saját, közvetlen versenytársaival szemben, legyen szó kisebb, egyéni gazdaságokról vagy nagyobb gazdasági szervezetekről. Ezáltal hatékonyabb lesz a munkavégzés és növekszik a termelékenység, mely a gazdaságban dolgozók munkamorálját, és motivációját is javítja. Így válhat az agrárágazat is fokozatosan vonzóbbá a munkavállalók számára, s habár a modernizálással a munkaerő-igény csökken, mégis a speciális szaktudással rendelkező munkaerő igénye pedig rohamosan növekedik.

Anyag és módszer

A kutatásunk területi szempontból Magyarország területére vonatkozik, a mutatók és adat-körök elérhetősége függvényében vármegyei és járási területi bontásban. Az agrárágazat átfogó, leíró jellegű elemzésére több mutatót is megvizsgáltunk a Központi Statisztikai Hivatal és az Eurostat adatbázisából:

- nemzetközi kitekintésként uniós és hazai szinten elemezttem az agrárfoglalkoztatottság arányát és térszerkezeti jellemzőit;
- hazai öntözhető és öntözött területek változását jellemzőit.

Az egyes téregységek (LAU1 területi szint – járások) agrárvállalkozói potenciáljának vizsgálatára a lokációs hányados (jele: LQ) számítását alkalmaztuk, amely megmutatja adott iparág valamely gazdasági jellemzőjének adott téregységben betöltött szerepét, annak térbeli koncentrációját. Ha a lokációs hányados értéke 1,00-nál nagyobb, akkor az adott téregységben a vizsgált jellemző a téregységek összeségéhez viszonyítva magasabb térbeli koncentrációjára enged következtetni (Győri – Egri 2020, Patik – Deák 2005, Vas et. al. 2015). A számításunk eredményeit QGIS térképszerkesztő program segítségével ábrázoltuk, melyben a kategorizálást két fő részre osztottuk:

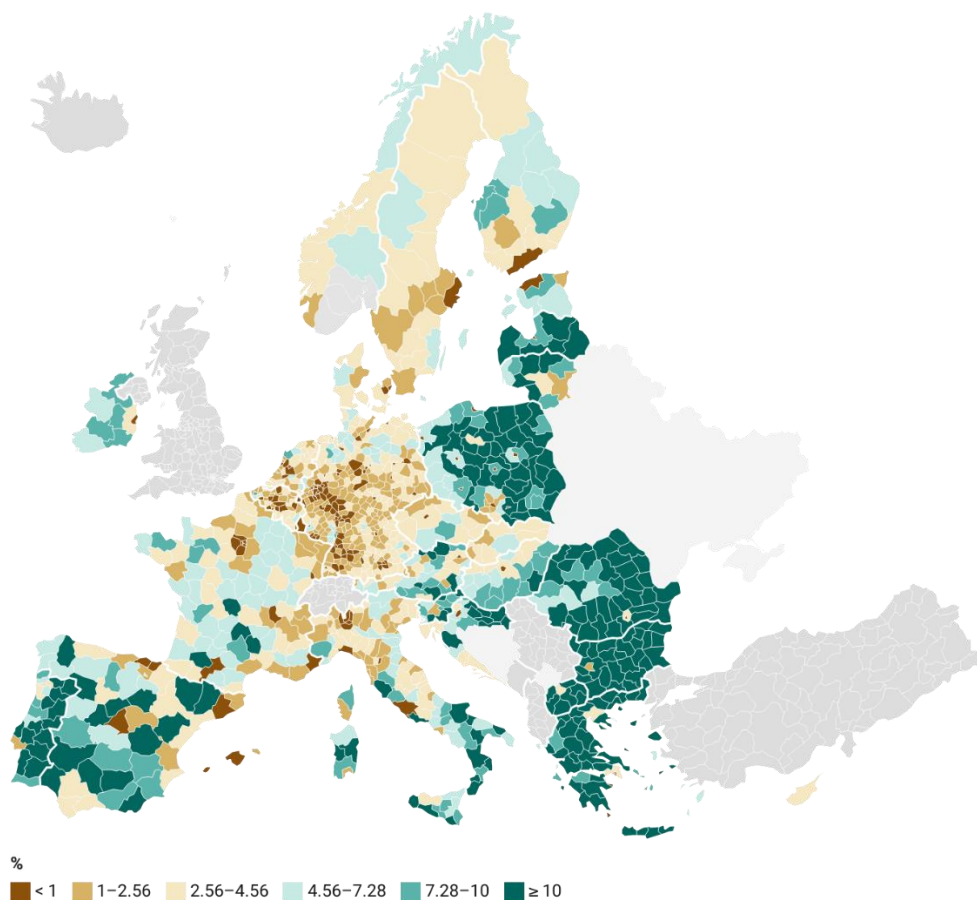
1. LQ legfeljebb 1,00 értékű (itt nincs koncentráció),

2. 1,00 felett pedig fokozódó koncentráció szerint határoztuk meg a további kategóriákat.

Az agrárágazat több irányú elemzése céljából létrehoztunk egy gazdasági-társadalmi komplex mutatót, mely során a 2. táblázatban feltüntetett, a kutatásom szempontjából releváns 10 alapmutatót alkalmaztunk. Ezen alapmutatókból 8 számított mutatót képeztem normalizálással, így 4 társadalmi és 4 gazdasági mutatót kaptam (2. táblázat). Ezt követően alapindikátort képeztem a normalizált mutatókból, valamint az indikátorképzés során 0 és 100 közötti értékeket kaptam, ugyanis az adott járás fejlettségét fejezem ki az összes járáshoz képest. Fontos megjegyezni, hogy egyes alapindikátorok (pl. elvándorlási arány, munkanélküliségi ráta) képzése során a mutatók inverz értékét kellett előállítani, így reális értéket kapva a fejlettség mértékére, hiszen ez esetben számomra az a kedvező adat, amelyik alacsonyabb. Majd az alapindikátorok összegének számtani átlagolásával megkaptam a Komplex mutatót. Végül rangsoroltam a gazdasági-társadalmi komplex mutató értéke szerint a járásokat. Az összehasonlíthatóság érdekében ezt a folyamatot 2016. évi és 2022. évi adatokra is elvégeztem, hiszen így kaphatok reálisabb képet a magyarországi járások gazdasági-társadalmi fejlettségének változásáról az általam vizsgált mutatórendszer szerint.

Mezőgazdasági tevékenység jelentősége Európai uniós és hazai szinten

Az Európai Unióban a NACE Rev.2: „A” (mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat) nemzetgazdasági ágban foglalkoztatott népesség aránya látható az 1. ábrán az összes alkalmazotthoz képest NUTS-3 területi szinten, 2020-ban.

1. ábra: A NACE Rev.2: „A” nemzetgazdasági ágban foglalkoztatottak az összes foglalkoztatott százalékában az EU NUTS 3 területi szintjén, 2020

Forrás: EUROSTAT, saját szerkesztés (2023)

Az Eurostat adatait vizsgálva kimutattuk, hogy Magyarország átlagos agrárfoglalkoztatottság aránya alacsonyabb az Európai uniós átlagtól, illetve leginkább Francia- és Írországhoz hasonlítható. A kelet-európai országokban és a déli országokban jellemzően magasabb az agrárfoglalkoztatottság aránya – 10 és 62% között mozog, míg Németországban, Benelux államokban és Skandináv országokban csekély.

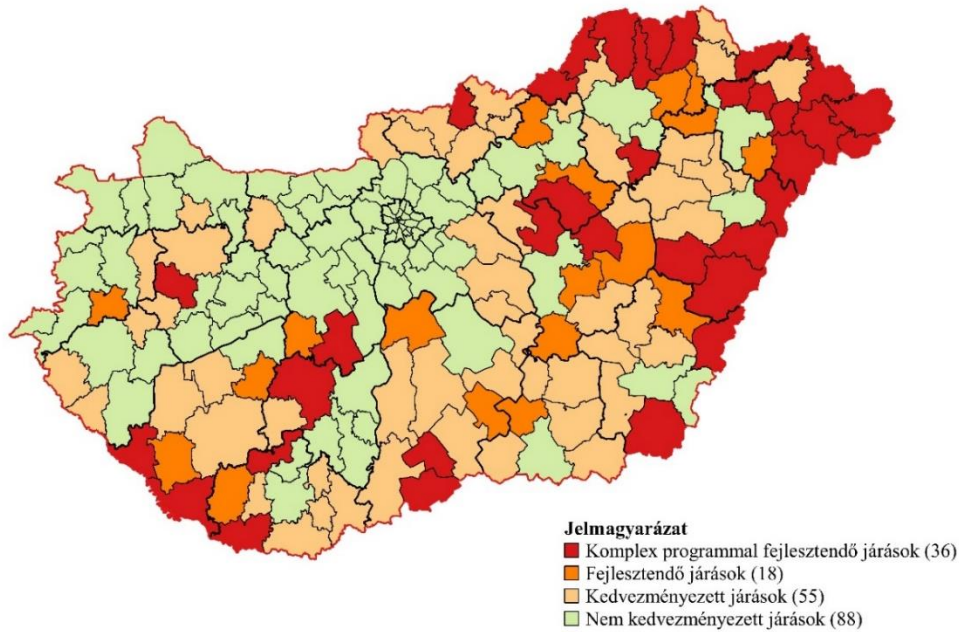
Az országon belüli területi differenciáltság 3 részre osztható: (1) magasabb az agrárfoglalkoztatottság aránya (7,5-13%) a Dél-Dunántúl, Dél- és Észak-Alföld régióban, (2) uniós átlag körüli (2,71-6,3%) a Nyugat- és Közép-Dunántúlon, Észak-Magyarországon, valamint Pest régióban, (3) nagyon alacsony (0,25%) Budapesten. Hazai szinten kiemelkedik Békés (9%-os agrárfoglalkoztatottság), Bács-Kiskun (legtöbb agrár munkavállaló 18 500 fő) és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyék (20 év óta 5,8%-on stagnál az agrárfoglalkoztatottak aránya).

Mivel a magasabb agrárfoglalkoztatottságú, és ezzel szemben az alacsonyabb arányt mutató tagállamok területhasználatában egyaránt több, mint 45%-os a használt mezőgazdasági terület, így nem lehet azt kijelenteni, hogy az utóbbi országokban nem mérvadó a mezőgazdasági tevékenység, hanem leginkább a gazdaság fejlettségével, a digitalizáltabb mezőgazdasági termeléssel, így kevesebb fizikai munkaerőigénnyel, illetve a szolgáltatás/tercier szektorban nagyobb (15-30%-os) arányt mutató foglalkoztatottsággal magyarázható.

Hazai agrártermelés versenyképességét befolyásoló tényezők vizsgálata

Meglátásunk szerint a mezőgazdaság hatékonyságához nagyban hozzátartoznak a termesztés jellemzői. Magyarország összes földterületének (93 026 km², vagyis 9,3 millió hektár), ebből a 2023. évi összeírás alapján az 5,1 millió hektár mezőgazdasági terület 82%-át szántóterületek adják, így ezek öntözési adatait elemeztük. A KSH idei nagymintás gazdaságszerkezeti összeírásának előzetesen közzétett adatai szerint az utóbbi 3 évben országosan az öntözhető (vagyis öntözőberendezéssel rendelkező) területek nagysága 72%-kal, illetve az öntözött területek nagysága 37%-kal növekedett.

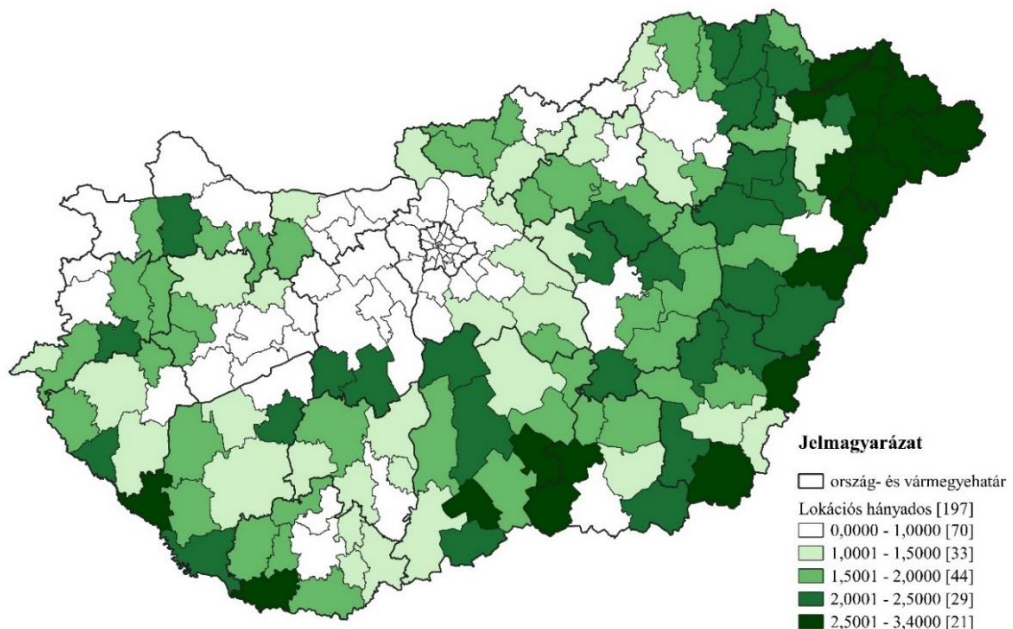
Kutatásunk során rámutattunk, hogy ehhez nagyban hozzájárultak a 2020 óta országszerte sorra létrejövő öntözési közösségek, melyek célja a gazdák összefogásán alapuló öntözéses gazdálkodás kialakítása és bővítése. 2021 szeptember végéig mintegy 75 öntözési közösség kapta meg a működési elismerést az Agrárminisztériumtól, ezek túlnyomó többsége az Alföldön, Szigetköz környékén és a Dél-Dunántúlon működnek, ahol az öntözött szántóterületek nagysága jelentősen megnövekedett. A kutatásunk középpontjában álló nemzetgazdasági ág komplexebb vizsgálatához véleményünk szerint mindenképp szükséges annak gazdasági és társadalmi összefüggéseit is elemezni. Az alábbi ábra a 290/2014. Korm. rendeletben meghatározott kedvezményezett járások besorolását mutatja meg, ahol minél pirosabb a színezés, annál fejletlenebb, hátrányosabb a járás. Ennek mutatórendszere számos társadalmi és demográfiai helyzettel, lakás és életkörülményekkel kapcsolatos, helyi gazdaság és munkaerő-piaci, valamint infrastrukturális és környezeti mutatókra alapszik ahhoz, hogy teljeskörű, reális képet adjon a járások gazdasági, társadalmi és infrastrukturális fejlettségéről az összes járáshoz képest. A térképen jól látható, hogy az országhatárokon belül a fejlettebb területek a gyorsforgalmi útvonalak, vármegyeszékhelyek, illetve az egyetemvárosok környékén helyezkednek el, ezzel szemben a periférikus, északkeleti – keleti – déli – dél-nyugati határvidéki területek a fejletlenebbek közé tartoznak a Korm.rendeletben meghatározott gazdasági-társadalmi mutatórendszer alapján (2. ábra)

2. ábra: A kedvezményezett járások besorolása a 290/2014. Korm.rendelet alapján

Forrás: KSH, saját szerkesztés (2023)

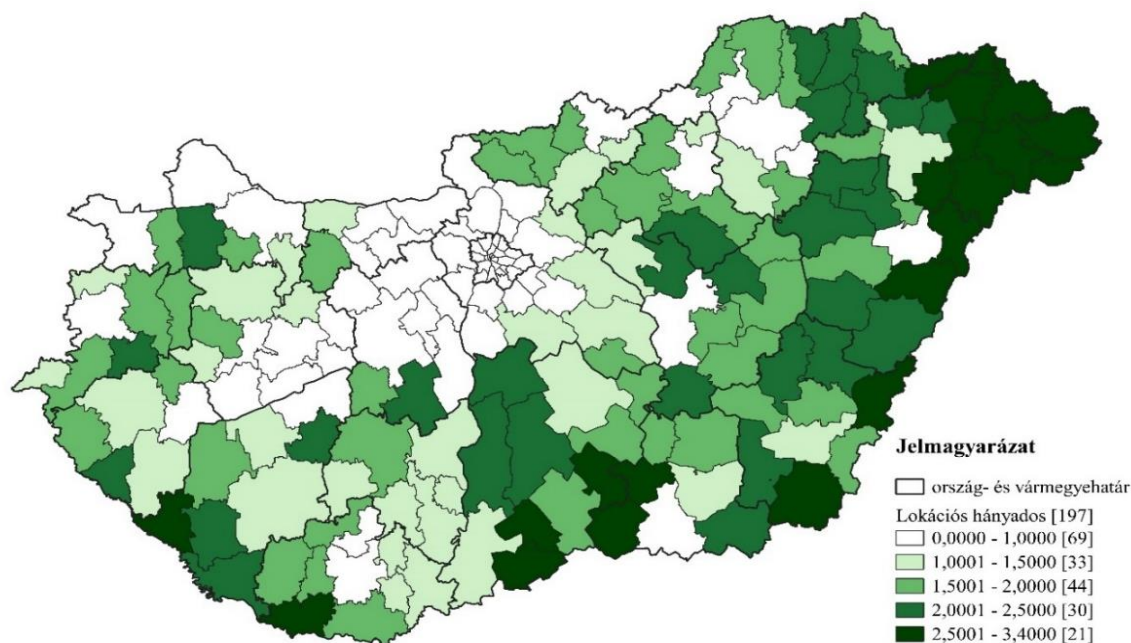
Ezzel párhuzamosan megvizsgáltuk járási szinten az agrár vállalkozási potenciált, ennek szemléltetéséhez 2 fő kategóriát határoztuk meg: a fehér járások esetében a lokációs hányados értéke legfeljebb 1,00 értékű, tehát nincs koncentráció, a zöld árnyalatú járásokban pedig 1,00-nál minél magasabb a koncentráció, annál sötétebb a járás színe (3. ábra; 4. ábra).

3. ábra: Lokációs hányados az ezer lakosra jutó TEÁOR-08: „A” nemzetgazdasági ágban regisztrált vállalkozások szerint Magyarországon LAU-1 szinten, 2016

Forrás: KSH, saját szerkesztés (2023)

4. ábra: Lokációs hányados az ezer lakosra jutó TEÁOR-08: „A” nemzetgazdasági ágban regisztrált vállalkozások szerint Magyarországon LAU-1 szinten, 2022

Forrás: KSH, saját szerkesztés (2023)

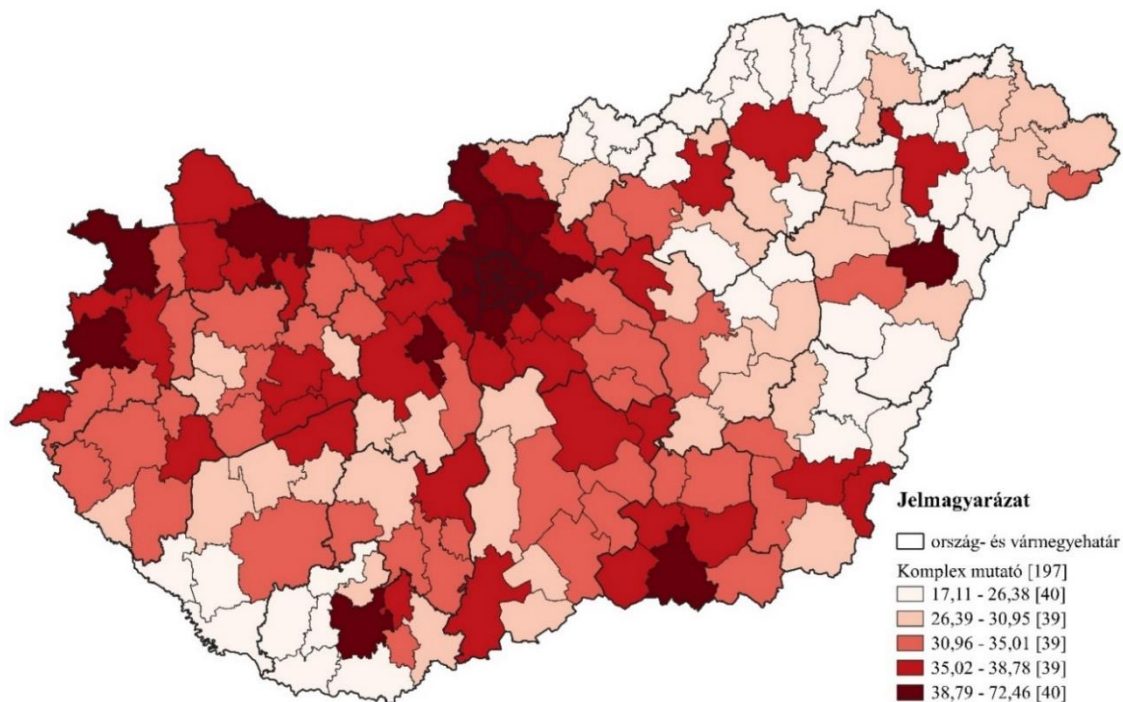
Ahogy a térképpáron látható, a két vizsgálati évben az eredményeink nem mutatnak különösebb eltérést, mégis a számszerű adatok azt mutatják, hogy az 5 év elteltével a már korábban mért koncentráció a járások 72%-ában erősödött. A KSH GSzÖ előzetes adatai alapján kiderült, hogy a 2020. évi agrárcenzus óta a gazdaságok száma csökkent, viszont a birtokméretek és átlagos állatlétszámok növekedtek.

A saját elemzésünk során kimutattuk, hogy a 2022-re való agrárvállalkozási koncentráció csökkenés leginkább a nagyobb városok és más (pl. turisztikai, ipari) profilú téregységek járásai-ban jellemző: ilyenek például a Pannonhalmai, Gárdonyi, Balassagyarmati, Hatvani, Komáromi, Tokaji, valamint Rétsági és Pásztói járások, ahol a legnagyobb mértékű koncentrációcsökkenést mértük, ami a hegyvidéki-turisztikai potenciál növekedésével magyarázható. Mindkét vizsgálati évben a legerősebb agrárvállalkozói potenciált és a legnagyobb mértékű növekedést északkeleten, a Mezőkovácsházai, Csengeri és Fehérgyarmati járások produkálták. A Duna-Tisza között is egyre erősödő koncentrációt mértünk, melyet az öntözési közösségek népszerűsödése is befolyásol, hiszen ez a lehetőség a gazdálkodási tevékenység vállalkozói bejegyzésére is ösztönző hatással bír.

Az agrárvállalkozási potenciál összefüggésbe állítható a kedvezményezett járásokkal, hiszen jelentős átfedés mutatkozik a térképek adatai között, vagyis minél hátrányosabb helyzetű egy járás, annál inkább koncentráltabb a mezőgazdasági vállalkozói potenciál, azaz e téren tevékenykedik a lakosság egy jelentős hányada.

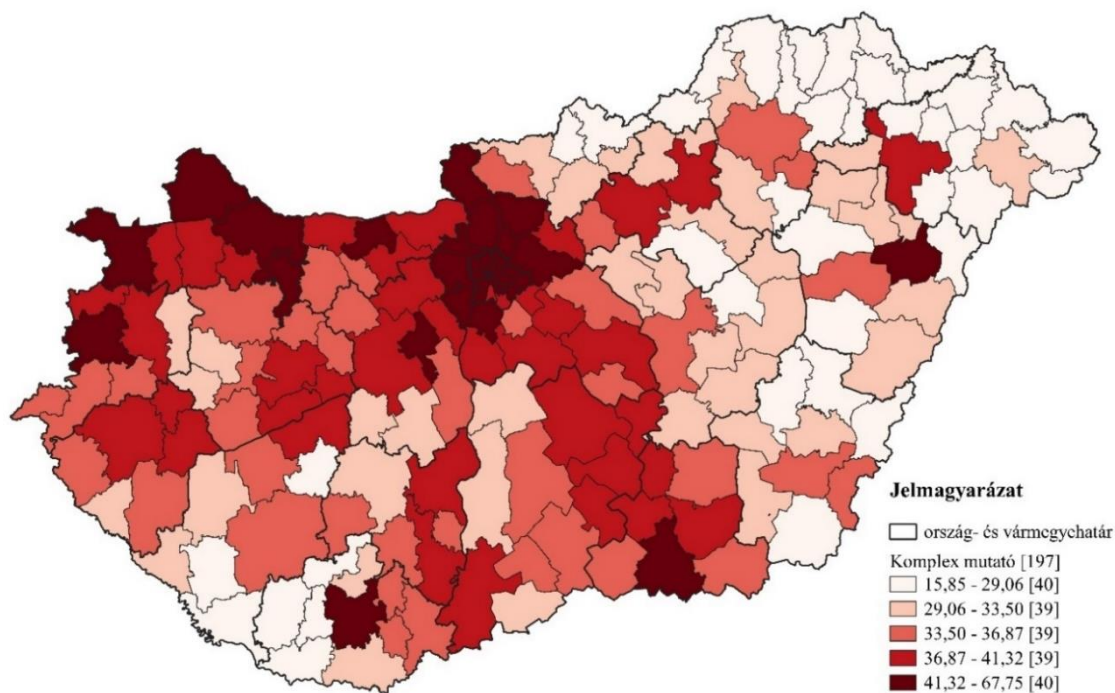
Ezt követően megvizsgáltuk a járásokat saját gazdasági-társadalmi mutatórendszerem által is (5. ábra; 6. ábra) A térképpáron ugyanúgy nem figyelhető meg különösebb változás az 5 év során. Viszont a komplex mutató alapján jól kirajzolódik, hogy Budapest és agglomerációjában, az északnyugati országrészen, valamint az autópályák nyomvonalán levő járásokban egyre erősödik a gazdasági-társadalmi fejlettség. Ennek ellentéte mutatkozik a keleti és délnyugati periférikus

országrészekén, ahol kifejezetten alacsony értékeket produkált a komplex mutató mindkét vizsgálati évben, kivéve az egyes vármegyeemegyeszékhelyeket (pl. Debrecen, Szeged, Pécs).

5. ábra: Gazdasági-társadalmi komplex mutató Magyarországon LAU-1 szinten, 2016

Forrás: KSH, saját szerkesztés (2023)

6. ábra: Gazdasági-társadalmi komplex mutató Magyarországon LAU-1 szinten, 2022

Forrás: KSH, saját szerkesztés (2023)

Az elemzéseink során összefüggéseket, illetve ellentéteket véltünk felfedezni az agrárvállalkozási potenciál és az általunk képzett gazdasági-társadalmi komplex mutató között (1. táblázat). Egyaránt 2016-ban és 2022-ben is a gazdasági-társadalmi mutatórendszerünk alapján kimutatott legfejlettebb járások és a legalacsonyabb agrárvállalkozási potenciált produkáló járások közt erős átfedés mutatkozik: ezalatt azt értjük, hogy például a Pilisvörösvári-, Budakeszi-, Dunakeszi-, Szentendrei-, Érdi járásokban a legmagasabbnak mutatkozik a gazdasági-társadalmi fejlettség – ezt egyébként leginkább a kiugróan magas odavándorlási aránnyal és alacsony munkanélküliségi rátával magyarázható, viszont ezekben a járásokban mutatkozott a legalacsonyabb agrárvállalkozási potenciál.

További eredményünk, hogy az agrárvállalkozási koncentráció korábban mért erőssége továbbra is egyre növekszik az egyre hátrányosabbá váló járásokban. Az 5 év során a gazdasági-társadalmi komplex mutató rangsorban a magas agrárvállalkozói potenciállal rendelkező járások jelentősen rontottak a pozíciójukon.

1. táblázat: A 2022-es agrárvállalkozói potenciál szerinti legkedvezőbb és legkedvezőtlenebb helyzetben levő járások a komplex mutató rangsorában

		Járás	Helyezés a komplex mutató szerinti rangsorban		
			2016	2022	Helyezés-változás
Agrárvállalkozói potenciál koncentrációja 2022-ben (Budapest nélkül)	Magas koncentráció tság (1-5. hely)	Csengeri	92.	159.	- 67
		Mezőkovácsházai	122.	153.	- 31
		Fehérgyarmati	115.	168.	- 53
		Nyíradonyi	152.	142.	+ 10
		Baktalórántházai	162.	169.	- 7
	Alacsony koncentráció tság (170-174. hely)	Érdi	5.	6.	- 1
		Szentendrei	3.	3.	0
		Dunakeszi	4.	8.	- 4
		Budakeszi	1.	1.	0
		Pilisvörösvári	2.	2.	0

Forrás: Saját számítás és szerkesztés (2023)

Ez alapján kijelenthetjük, hogy az általunk vizsgált mutatórendszer szerinti legfejlettebb járások esetében meghatározó az agrárvállalkozói potenciál, így a mezőgazdasági termelés is. Emellett jellemzően kedvezőtlen a vándorlási egyenleg, alacsony arányú felsőfokú végzettséggel rendelkező népesség, illetve a gazdasági potenciál is kedvezőtlen is e térségekben.

Követtetések és javaslatok

Az átfogó térszerkezeti vizsgálataink eredményeiből és összefüggéseiből a főbb következtetéseimet ismertetnénk.

- Az EU tagállamok közül az agrárfoglalkoztatottság aránya kiugróan magas a közép-kelet-európai és néhány déli országban, viszont nagyon alacsony Németországban és a Benelux államokban.
- Magyarország mezőgazdasági munkavállalóinak aránya az uniós átlag körül mozog, Írországhoz és Franciaországhoz hasonlóan. A hazai húzó-vármegyék Békés, Bács-Kiskun, Csongrád-Csanád vármegyék.

- A KSH GSzÖ előzetes adatainak vizsgálatával és a saját kutatásunk során kimutattam, hogy Magyarország mezőgazdasági területének túlnyomó többségét szántóterületek alkotják, melyek egyre növekvő arányban válnak öntözhetővé, illetve az öntözöttség aránya is jelentős növekedést mutat, melyhez nagyban hozzájárul az öntözési közösségek elterjedése.
- A gazdasági-társadalmi szempontból leghátrányosabb helyzetű járásokban kimutattuk, hogy a regisztrált vállalkozások országos szinten mért térbeli koncentrációja kifejezetten magas, illetve a vizsgált években egyre fokozódott. Ezek jellemzően északkeleti, keleti és délnyugati határmenti járások, kivéve a vármegyeszékhellyel rendelkező járásokat (pl.: Debreceni-, Szegedi-, Pécsi járás).
- Emellett azt is kimutattuk, hogy a vizsgált években a fejlettebb járások az északnyugati országrészben, vagyis Mosonmagyaróvár – Győr – Budapest és agglomerációja vonalán, illetve az autópályák mentén találhatóak. Ez többek közt arra enged következtetni, hogy a munkavállalók autópályán könnyen megközelíthető, de távolabbi munkahelyre könnyebben ingázniuk magasabb jövedelem elérése céljából.

A többrétegű kutatásunk összegzéseként megállapíthatjuk, hogy a hátrányos helyzetű járások besorolása összhangban van az agrárvállalkozások koncentrációjával, viszont többségében fordítottan arányos a gazdasági-társadalmi jellemzőkkel.

Összegezve elmondható, hogy habár van még hova fejlődnie a magyar mezőgazdasági szektornak, mégis a fejlődési irány megfelelő, hiszen megannyi támogatás pályázható a gazdaságok részére, így a fejlődés, valamint a termelékenység és jövedelmezőség is egyre hatékonyabb lesz. Pozitívabb jövőképet vetít elő az öntözési közösségek elterjedése, valamint a közép- és felsőfokú szakképzés terén is új irányok rajzolódnak ki az agrárszakképzési centrumok és speciális (pl. agrárdigitalizáció, ökológiai gazdálkodás, gépészinformatika) szaktudást adó felsőfokú képzések által.

Hivatkozott források

- Alons, G. (2015). The EU and the Common Agricultural Policy: Continued Legitimacy or Renationalization? ECPR Joint Sessions, 29 March – 2 April 2015. Warsaw.
- Benedek, J. – Kocziszky, G. – Veresné Somosi, M. – Balaton, K. (2016). Generating and Measuring Regional Social Innovation. Theory Methodology Practice - Review of Business and Management, 12(Special Issue), 14–25. doi: <https://doi.org/10.18096/TMP.2016.02.02>
- Dorgai, L. (2010). Vidék- és területfejlesztés 6. Vidéki térségeink jellemzői és változások irányai a rendszerváltást követően. Székesfehérvár: Nyugat-magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kar.
- Európai Bizottság. (2017). Tudnivalók a Közös Agrárpolitikáról: Közvetlen kifizetések mezőgazdasági termelők számára a 2015–2020-as időszakban. Luxemburg: Publications Office of the European Union. doi: <https://doi.org/10.2762/63439>
- Győri, T. – Egri, Z. (2020). A munkanélküliek - mint potenciális munkaerő-tartalék - térszerkezetének vizsgálata Békés megyében. *Studia Mundi – Economica*, 7(2), 2–17. DOI: <https://doi.org/10.18531/studia.mundi.2020.07.02.2-17>
- Halmi, P. (2020). A Közös Agrárpolitika rendszere. In P. Halmi – A. Elekes – M. Vásáry – A. Nagy – M. Maác – Z. Pál – Á. Szegedyné Fricz – P. Halmi (Szerk.), *A Közös Agrárpolitika rendszere* (pp. 49–104). Budapest: Dialóg Campus Kiadó.

- Káposzta, J. – Lőrinc, B. (2023): Strategic analysis of welfare indicators in EU member states that joined EU after 2004 during 2015-2021. *Engineering For Rural Deve-Lopment*, 22(1), 158–163. DOI: <https://doi.org/10.22616/erdev.2023.22.tf031>
- Káposzta, J. - Nagy, H. (2022): The Major Relationships in the Economic Growth of Rural Space. *European Countryside*, 14(1), 67–86. DOI: <https://doi.org/10.2478/euco-2022-0004>
- Kocziszky, G. – Veresné Somosi, M. – Balaton, K. (2015). Társadalmi innováció mérésének sajátosságai. In K. Lipták (Szerk.), Mérleg és Kihívások. IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia (pp. 288–301). Miskolc: Miskolci Egyetem.
- Lőrinc, B. – Nagy, H. – Káposzta, J. (2022): Analysis of the centre-periphery relations – focus on the competitiveness of hungarian districts. *Visegrad journal on bioeconomy and sustainable development*, 11(1), 33–40. DOI: <https://doi.org/10.2478/vjbsd-2022-0006>
- Magda, S., Hernecky, A., & Marselek, S. (2008). A felsőoktatás és az agráróktatás dilemmái. *Gazdálkodás*, 52(5), 432–443.
- Magda, S., Marselek, S., & Magda, R. (2017). Az agrárgazdaságban foglalkoztatottak képzettsége és jövő igénye. *Gazdálkodás*, 61(5), 437-458.
- Nagy, S. – Molnár, Á. – Kis, K. (2022). A közvetlen agrártámogatások megyei szintű eloszlásának és koncentrációjának mintázatai a 2020-as adatok tükrében. In Mezőgazdasági és vidékfejlesztési kutatások a jövő szolgálatában 3.: Tudomány: út a világ megismeréséhez (pp. 155–174.). Szeged: MTA SZAB Mezőgazdasági Szakbizottság.
- Nemes Nagy, J. (1990). Területi egyenlőtlenségek dimenziói. Adalékok egy „kvázi-elmélethez”. *Tér és Társadalom*, 4(2), 15–30. doi: <https://doi.org/10.17649/tet.4.2.171>
- Patik, R. – Deák, S. (2005). Regionális klaszterek feltérképezése gyakorlatban. *Tér és Társadalom*, 19(3/4), 139–158. doi: <https://doi.org/10.17649/tet.19.3-4.1023>
- Petrick, M. – Zier, P. (2012). Common Agricultural Policy effects on dynamic labour use in agriculture. *Food Policy*, 37(6), 671–678. doi: <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2012.07.004>
- Rákóczi, A. (2019). The Public Administration System in the Conservation of Landscape Elements. III. Rural Development Conference. Szarvas.
- Ritter, K. (2020). Vidéki foglalkoztatás mint a vidék gazdasági biztonságának alapja. Budapest: Nemzeti Községi Szolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet.
- Szendí, D. (2018). A társadalmi innovációs potenciál mérésének helyi szintű lehetőségei. *Erdélyi Társadalom*, 16(1), 31–58. doi: <https://doi.org/10.32976/stratfuz.2021.2>
- Tésits, R. – Zsigmond, T. – Alpek, L. – Hoványi, G. (2021). The role of endogenous capital factors in the territorial development of the Sellye District in Hungary. *Regional Statistics*, 11(1), 58–77. doi: <https://doi.org/10.15196/rs110103>
- Torero, M. (2020). Without food, there can be no exit from the pandemic. *Nature*, 580(7805), 588–589. doi: <https://doi.org/10.1038/d41586-020-01181-3>
- Udovecz, G. (2010). A Közös Agrárpolitika reformja magyar (kutatói) szempontból. *Gazdálkodás*, 54(7), 717–730. doi: <https://doi.org/10.22004/ag.econ.99189>
- Vas, Z. – Lengyel, I. – Szakálné Kanó, I. (2015). Regionális klaszterek és agglomerációs elő-nyök: Feldolgozóipar a magyar városrégiókban. *Tér és Társadalom*, 29(3), 49–72. doi: <https://doi.org/10.17649/tet.29.3.2697>
- Veresné Somosi, M. – Tóth, G. – Varga, K. (2023). A magyarországi járások versenyelőnyé-nek elemzése társadalmi innovációs potenciál alapján, 2020. *Területi Statisztika*, 63(4), 445–465. doi: <https://doi.org/10.15196/ts630402>

Widotu, A. (2019). Regional inequalities in the EU. Luxembourg: EPRS: European Parliamentary Research Service.

Szerzők

Kelemen Réka

ORCID [0009-0008-2032-3997](https://orcid.org/0009-0008-2032-3997)

egyetemi hallgató

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztési agrármérnöki MSc

E-mail: k.reka0430@gmail.com

Káposzta József

ORCID [0000-0002-1239-8541](https://orcid.org/0000-0002-1239-8541)

CSc. (közgazdaságtudomány)

egyetemi tanár

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Vidék-és Területfejlesztési Tanszék

E-mail: kaposzta.jozsef@uni-mate.hu

Lőrinc Balázs

ORCID [0000-0002-9513-2959](https://orcid.org/0000-0002-9513-2959)

PhD-hallgató

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gazdaság- és Regionális Tudományi Doktori Iskola

E-mail: lorinc.balazs@phd.uni-mate.hu

A folyóíratra a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik:

[CC-BY-NC-ND4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

